

Čo je to heréza?

Hilaire Belloc

6. novembra 2023 ✚ Cirkev ✚ Herézy a bludy

Ako väčšina moderných slov, aj „heréza“ sa používa nepresne a rozlične. Používa sa nepresne, pretože moderná myseľ je na jednej strane zamilovaná do presnosti merania a naproti tomu nenávidí presnosť v ideách a myšlienkach. Používa sa rozlične, pretože pre človeka, ktorý ho používa, môže predstavovať sto rozličných vecí. A preto je dnes také slovo dočista na okraji záujmu.

Záujem o herézu zomrel, pretože ide o záležitosť, ktorú dnes už nikto neberie vážne. Rozumie sa, že človek sa môže zaujímať o herézu zo staromilskej zvedavosti, ale ak bude tvrdiť, že herézy mali ohromný vplyv na históriu a majú dopad aj na život v našich časoch, dostane sa mu v lepšom prípade nechápavé krútenie hlavou, v horšom štedrá dávka výsmechu.

Galileo Galilei pred Sv. oficiom, maliar Joseph-Nicolas Robert-Fleury, 19. storočie

zdroj: wikimedia commons

Napriek tomu je otázka herézy nanajvýš dôležitá, či vo vzťahu k jednotlivcovi alebo spoločnosti a heréza v jej osobitnom význame (heréza vo vzťahu ku kresťanskej doktríne) je mimoriadne zaujímavá pre každého, kto chce pochopiť charakter a dejiny Západu. Lebo celý príbeh Európy od objavenia sa kresťanského náboženstva, je predovšetkým príbehom boja, ktorému často predchádzali a často – ak nie vždy, ho spôsobili a určite vždy sprevádzali spory o náboženskej doktríne.

Inými slovami, „kresťanská heréza“ je špeciálny predmet, ktorý má pre pochopenie európskych dejín úplne prvoradý význam, pretože heréza spolu s kresťanskou ortodoxiou je trvalým činiteľom a formujúcim faktorom európskeho života. Treba začať s poriadnou definíciou, hoci definícia si vyžaduje duševnú námahu a preto odpudzuje.

Heréza je narušenie nejakého kompletného a sebestačného systému spôsobená popretím a odmietnutím nejakej jeho podstatnej časti.

Pod „kompletným a sebestačným systémom“ rozumieme akýkoľvek systém tvrdení vo fyzike alebo matematike alebo filozofii alebo v čomkoľvek, ktorého rôzne časti sú koherentné a navzájom sa podporujú. Napríklad starý systém fyziky, v Anglicku často nazývaný „newtonovská“, pretože ju najlepšie definoval Newton, je sústava tohto typu. Rôzne jej súčasti, ktoré opisujú správanie sa hmoty, najmä gravitačný zákon,

nie sú izolovanými tvrdeniami a ani jedno nemožno len tak odstrániť bez toho, aby sa narušili ostatné; sú to všetko časti jednej koncepcie alebo jednoty, takže ak zmeníte časť, celá schéma prestane fungovať.

Ďalším príkladom podobného systému je geometria, zdedená po Grékoch a nazývaná tými, ktorí si myslia (alebo dúfajú), že vytvorili novú geometriu, ako „euklidovská“. V tejto rovinnej geometrii platí, že súčet vnútorných uhlov rovinného trojuholníka sa rovná dvom pravým uhlom a toto pravidlo, či zákon, nie je svojvoľne odstrániteľný, pretože všetky ostatné zákony, či tvrdenia euklidovskej geometrie ho dokazujú. Všetky sa vzájomne podporujú ako časti celku.

Heréza teda znamená deformáciu systému zavedením „výnimky“ – odstránením nejakej časti štruktúry.[1] Znamená, že schéma je pokazená odobratím alebo popretím niektorej jej časti a miesto, ktoré po nej zostalo, buď zostane prázdne alebo sa vyplní nejakou novou afirmáciou.

Napríklad v 19. storočí vyvinuli metódu textovej kritiky na stanovenie dátumu vzniku nejakého starého dokumentu. Jednou zo zásad tejto metódy je, že každý záznam o nejakom zázraku je nutne nepravdivý.

„Keď v akomkoľvek dokumente nájdete zázrak, za ktorý údajný autor tohto dokumentu ručí, máte právo z toho vyvodiť,“ (povedzme že textoví kritici 19. storočia sa v tom zhodujú) „že dokument nebol napísaný v čase, o ktorom tvrdí, že bol.“

A tu prichádza nový a originálny kritik, ktorý hovorí: „Nesúhlasím. Myslím si, že zázraky sa dejú, ale tiež si myslím, že ľudia klamú.“ Človek, ktorý do toho takto vstúpil, je vo vzťahu k tomuto konkrétnemu ortodoxnému systému heretik. Akonáhle udelíte túto výnimku, potom sa istoty stávajú neistými. Boli ste si napríklad istí, že život sv. Martina z Tours, ktorý údajne napísal jeho súčasník, nebol napísaný za Martinovho života, lebo sa tam uvádzajú zázraky. Ale ak pripustíte nový princíp, potom treba uznať, žeby to mohlo byť napísané v Martinovej dobe a veci, o ktorých svedčí, hoci sa nenachádzajú v iných dokumentoch, je možno akceptovať ako historické.

Čítate v živote Thaumaturga, že v roku 500 AD vzkriesil vo viedenskej bazilike mŕtveho človeka. Ortodoxná kritická škola by povedala, že celý príbeh je zjavne nepravdivý, pretože sa spomína zázrak a neexistuje dôkaz o existencii baziliky vo Viedni v tej dobe. Ale váš heretik, ktorý spochybňuje ortodoxný kánon kritiky, hovorí: „Zdá sa mi, že Thaumaturgov životopisec by mohol klamať, ale určite by nespomínal baziliku a dátum, pokiaľ by jeho súčasníci vedeli, že žiadna bazilika vo Viedni neexistovala. Jedna lož nepredpokladá, že rozprávač klame vo všetkom.“ Môže sa dokonca objaviť ešte odvážnejší heretik, ktorý by povedal: „Nielenže je táto je pasáž dostatočným dôkazom o existencii baziliky vo Viedni v roku 500 AD, ale myslím, že je možné, že ten muž vstal z mŕtvych.“ Ak si osvojíte postoj ktoréhokoľvek z týchto kritikov, torpédujete tak celú metódu a spochybníte všetko, čo textová kritika nedávnej doby označila ako nepravdu a falzum.

Odmietnutie celého systému nie je heréza a ani nemá tvorivú silu herézy. Podstatou herézy je, že ponecháva v platnosti veľkú časť štruktúry, na ktorú útočí. A preto dokáže osloviť veriacich a naďalej ovplyvňovať ich životy prostredníctvom odklonu od ich pôvodného presvedčenia. Preto sa o herézach hovorí, že „prežívajú vďaka pravdám, ktoré zachovávajú“. Treba poznamenať, že či už bola herézou napadnutá kompletná sústava pravdivá alebo nie, nemá vzhľadom na historické štúdium herézy význam.

To, čo nás zaujíma, je vysoko znepokojujúca skutočnosť, že heréza vytvára nový vlastný život a zásadne ovplyvňuje spoločnosť, na ktorú útočí. Dôvod, prečo ľudia bojujú s herézou, nespočíva v tom, že sú

konzervatívni, obľúbili si svoje zvyky a rutinu a nenechajú sa vyrušovať v navyknutých schémach myslenia. Ten dôvod spočíva v intuitívnom uvedomení si toho, že pokiaľ sa heréza presadí, splodí alebo vytvorí nový spôsob života a nový charakter spoločnosti, ktorý spochybní, podkope a možno aj zahubí spôsob života a spoločnosť, ktorú splodila stará ortodoxná schéma.

Tolko o všeobecnom význame a mimoriadnej zaujímavosti toho najpregnantnejšieho slova „heréza“. Jeho osobitný význam – význam, v ktorom ho budeme používať v tomto texte je narušenie kompletnej sústavy kresťanského náboženstva odmietnutím a vylúčením niektorej z podstatných častí.

Napríklad jeden z podstatných princípov kresťanského náboženstva je výrok, že ľudská duša je nesmrteľná, že osobné vedomie prežije fyzickú smrť. Ak tomu ľudia veria, pozerajú sa na svet a na seba určitým spôsobom, žijú určitým spôsobom a sú ľuďmi určitého druhu. Ak túto jednu doktrínu odstránime, hoci by naďalej verili všetky ostatné, celý systém by sa zmenil a zmenil by sa aj spôsob ich života, aj ich osobný charakter.

Človek, ktorý si je istý, že zomrie nadobro, môže naďalej veriť, že Ježiš Nazaretský je pravý Boh z Boha pravého, že Boh je trojjediný, že Jeho vtelenie sa uskutočnilo narodením z Panny, že chlieb a víno sa premieňajú vyrieknutím predpísanej formuly; môže odriekať veľké množstvo kresťanských modlitieb a obdivovať a nasledovať život nejakého kresťanského svätca, ale bude určite celkom iným človekom ako ten, ktorý berie nesmrteľnosť ako samozrejmosť.

Pretože heréza v tomto konkrétnom zmysle (popieranie časti prijatej kresťanskej náuky) teda ovplyvňuje jednotlivca, ovplyvňuje celú spoločnosť, a keď skúmate spoločnosť vytvorenú konkrétnym náboženstvom, musíte sa do maximálnej miery zaoberať deformáciou, alebo strácaním tohto náboženstva. Preto je heréza v centre zájmu historika, ktorý chce pochopiť, ako vznikla Európa a ako sa v dejinách menila a nemôže si dovoliť zaobchádzať s herézou ako nedôležitou témou.

Cirkevní predstavitelia, ktorí na prvých ekumenických konciloch na Východe tak zúriivo bojovali o detaily v definíciách viery, mali oveľa väčší historický zmysel a boli oveľa viac v kontakte s realitou, než francúzski skeptici, ktorých poznajú čitatelia prostredníctvom ich žiaka Gibbona, autora rozsahom veľkolepého, ale fakticky zúfalo nepresného *Úpadku a pádu Rímskej ríše*.

Človek, ktorý si napríklad myslí, že arianizmus bol len obyčajný spor o slovíčka, nevidí, že ariánsky svet by bol oveľa viac podobný dnešnému moslimskému svetu, než tomu, čím sa stal európsky svet. Taký človek je oveľa menej v kontakte s realitou, než bol sv. Atanáž, ktorý chápal, že tento bod doktríny je extrémne dôležitý. Ten miestny koncil v Paríži, ktorý naklonil miskú váh v prospech trinitárskej tradície bol rozhodujúcou bitkou a nepochopíť to, znamená byť biednym historikom.

Odpoveďou na našu námietku nie je ani to, že pravoverní aj heretici upadli do ilúzie, že diskutujú o dôležitých témach a pritom riešili spor o veciach, ktoré vlastne ani neexistovali a nestáli za to, aby sa o nich diskutovalo. Ide o to, že doktrína (a jej popieranie) formujú povahu a charakter ľudí a takto formovaní ľudia potom formujú spoločnosť, ktorú tvoria.

V tejto súvislosti existuje ďalší aspekt, ktorý je tiež v našej dobe často prehliadaný. Je to skutočnosť, že skeptický postoj k transcendentálnym veciam sa nedá medzi masami ľudí presadiť a udržať. Túžba, aby to bolo možné, už mnohých priviedla do zúfalstva. Odsudzujú opovrhnutiahodnú slabosť ľudstva, ktorá ho núti

priať nejakú filozofiu alebo nejaké náboženstvo, aby mohlo vôbec pokračovať v živote. Ale proti tomu hovorí pozitívna a univerzálna skúsenosť.

Nedá sa to poprieť. Je to čistá skutočnosť. Ľudská spoločnosť nemôže fungovať bez nejakého kréda, pretože zákon a charakter sú výsledkom nejakého vyznania. Jednotlivci, najmä tí, ktorí žijú pohodlné životy v hojnosti a bezpečí dokážu žiť s nulovým záujmom o transcendentálne veci, organizmus ľudskej spoločnosti tak žiť nemôže. Moderné štáty tiež žijú len preto, že majú svoje kréda – vlastenectvo, nacionalizmus, sionizmus, komunizmus, liberálny socializmus, ľudské práva, každý má to svoje. Ak by nejaký kacír úspešne zaútočil na vlastenectvo a odstránil by doktrínu, že občan má v prvom rade povinnosť voči politickej spoločnosti, do ktorej patrí, tak krajina, ktorej krédo spolieha na vlastenectvo by zanikla a stala sa niečím iným.

Heréza teda nie je témou pre antikvariáty. Je predmetom trvalého a bytostného záujmu ľudstva, pretože je spätá s témou náboženstva, bez ktorého sa žiadna ľudská spoločnosť nikdy nezaobišla, a nikdy nemôže prežiť. Tí, ktorí si myslia, že tému herézy možno odložiť, pretože im tento výraz znie staromódne, a pretože je spojený s množstvom sporov, ktoré sa už dávno skončili, robia chybu – myslia slovami a nie ideami. Je to rovnaký typ chyby, ako keď niekto dáva Ameriku ako „republiku“ do protikladu s Anglickom ako „monarchiou“, a pritom je vláda v Spojených štátoch v podstate monarchická a vláda v Anglicku je v podstate republikánska a aristokratická. Nedorozumenia, ktoré vznikajú z nepresného používania slov, nemajú konca.

Ale ak budeme mať na pamäti zrejмый fakt, že štát, ľudská spoločnosť alebo všeobecne kultúra musia byť inšpirované nejakým morálnym kódexom a že bez doktríny nemôže existovať žiadna morálka a ak súhlasíme s tým, že budeme nazývať akýkoľvek konzistentný súbor morálky a doktríny náboženstvom, potom sa ukáže dôležitosť herézy ako predmetu, pretože heréza neznamena nič iné ako „vnesenie nejakej novoty do náboženstva tým, že sa odstráni niečo z toho, čo náboženstvo uznalo ako podstatný bod, že sa nejaký podstatný bod popiera alebo nahradí inou, doteraz neznámou doktrínou“.

Štúdium po sebe nasledujúcich kresťanských heréz, ich charakterov a osudov, má osobitný význam pre nás všetkých, ktorí patríme do európskej resp. kresťanskej kultúry. Dôvod pre to by mal byť samozrejмый – našu kultúru stvorilo náboženstvo. Zmeny alebo odchýlky od toho náboženstva nevyhnutne ovplyvňujú našu civilizáciu ako celok. Celý príbeh Európy, jej rôznych ríš a štátov a všeobecných orgánov za posledných šestnásť storočí formovali najmä po sebe idúce herézy vznikajúce v kresťanskom svete.

Sme tým, čím sme dnes hlavne preto, že žiadna z tých heréz nepremohla náboženstvo našich predkov, ale sme tiež tým, čím sme pretože každá z nich hlboko ovplyvňovala našich otcov po celé generácie. Každá heréza zanechala svoje stopy a jedna z nich, veľké mohamedánske hnutie, si až podnes udržala ohromnú dogmatickú silu a vládne nad veľkou časťou územia, ktoré bolo kedysi celé naše.

Ak by sme mali katalogizovať herézy, ktoré poznačili dlhý príbeh kresťanstva, zoznam by sa zdal takmer nekonečný. Líšia a delia sa v každom možnom ohľade, líšia sa od miestnych po všeobecné, ich životy siahajú od tých, čo trvali menej ako jednu generáciu až k tým, čo sú s nami po stáročia. Naši otcovia rozpoznali herézy a vedeli, proti ktorej časti depozitu viery ktorá útočí, a dali každej konkrétne meno, podrobili ju definícii a teda limitom a uľahčili nám tak jej analýzu.

Bohužiaľ, v modernom svete sa zvyk robiť takéto definície, vymedzenia, stratil; slovo „heréza“ začalo znamenať niečo zvláštne a staromódne, a už sa neaplikuje na prípady, ktoré sú jednoznačne prípadmi herézy a malo by sa s nimi tak aj zaobchádzať.

Napríklad nedávno sa nekontrolovateľne rozšírilo popieranie práva vlastníť majetok. Bolo široko akceptované, že zákony umožňujúce súkromné vlastníctvo pôdy a kapitálu sú nemorálne; že pôda a výrobné prostriedky by mali byť spoločné a že každý systém, ktorý ich ponecháva v moci jednotlivcov resp. rodiny je zlý, a preto musí byť zničený. Táto doktrína nabrala mnoho stúpcov a teda aj obrovskú silu. Nikto ju nenazýval herézou, hovorilo sa o nej ako o politickom alebo ekonomickom systéme, a keď spomenieme komunizmus, náš slovník nenaznačuje nič teologické. Ale je to len preto, že sme zabudli, čo znamená slovo teologický.

Komunizmus je rovnako heréza ako manicheizmus. Je to popieranie istej časti morálnej štruktúry, podľa ktorej sme žili, popieranie tejto časti a pokus o jej nahradenie inováciou. Komunista zachováva veľkú časť kresťanskej schémy – ľudská rovnosť, právo na život, právo na vzdelanie, zdravotnú starostlivosť a tak ďalej. Popiera iba časť kresťanského systému.

To isté platí aj o útoku na nerozlučiteľnosť manželstva. Nikto nenazýva modernú rozvodovú prax herézou, ale je to jednoznačne heréza, pretože jej určujúcou charakteristikou je popretie kresťanskej nauky o manželstve a inštalácia inej doktríny, že manželstvo je len zmluva a to vypovedateľná zmluva.

Rovnako je heréza aj tvrdenie, že o božských veciach nemožno nič poznať, že všetko je len názor a iba veci zistené empirickými a experimentálnymi dôkazmi by mali rozhodovať pri riadení ľudských záležitostí. Tí, ktorí si to myslia, síce môžu a bežne aj zachovávajú veľa z kresťanskej morálky, ale pretože popierajú istotu Autority, doktrínu, ktorá je súčasťou kresťanskej epistemológie, sú to heretici. Nie je herézou povedať, že realitu možno postihnúť experimentom, zmyslovým vnímaním a pomocou dedukcie. Je herézou tvrdiť, že realitu nemožno zachytiť žiadnym iným spôsobom.

Dnes žijeme pod vládou herézy. Na rozdiel od heréz starších období, sa heretický duch zovšeobecnil a objavuje sa v rôznych formách.

Tento „moderný útok“, pretože nejaké meno tej veci musíme dať skôr, ako budeme o nej vôbec diskutovať, je taký rozptýlený a premenlivý, že každý mu nateraz musí dať svoje vlastné meno; ešte nemá spoločný názov.

Možno to meno dostane, ale až po tom, ako sa konflikt moderného protikresťanského ducha a trvalej tradície viery vyeskaluje prostredníctvom prenasledovania a následne triumfu alebo porážky. A potom sa možno bude nazývať Antikrist.

[1] Slovo je odvodené od gréckeho slovesa *haireo*, ktoré ako najskôr znamenalo „chápem sa niečoho“ alebo „zmocňujem sa niečoho“ a potom získalo význam „vyberám si“.

Portál Christianitas.sk svojim čitateľom odporúča:

Kniha Plinia Corrêu de Oliveiru **Revolúcia a Kontrarevolúcia** bola po prvýkrát publikovaná ešte v apríli 1959, a po vyše šesťdesiatich rokoch a mnohých prekladoch do svetových jazykov ju má napokon k dispozícii aj slovenský čitateľ. Uvedená práca vychádza z pevného historického a filozofického predpokladu: z nevyhnutnosti dodržiavať Kristov zákon nielen jednotlivcami, ale aj štátmi a všetkými spoločenskými vrstvami.

V roku 1960 Plinio Corrêa de Oliveira založil *Sociedade Brasileira de Defesa de Tradição, Família e Propriedade* (Brazílska spoločnosť pre ochranu tradície, rodiny a vlastníctva) – organizáciu, ktorá sa neskôr rozšírila do mnohých krajín celého sveta pod názvom TFP (Tradition, Family, Property – Tradícia, rodina, vlastníctvo) a inšpirovala v mnohom aj katolíckych aktivistov na Slovensku, ktorí už od roku 2016 obhajujú kresťanské hodnoty.

Uvedenú knihu si môžete objednať na adrese:

<https://www.christianashop.sk/revolucia-a-kontrarevolucia/>

V našom e-shope si však môžete objednať vo výraznej zľave aj ďalšie zaujímavé tituly - viac informácií na našej stránke [christianashop.sk/](https://www.christianashop.sk/).

URL adresa článku: <https://christianitas.sk/co-je-to-hereza/>